

ПЕРВИННІ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СИНТАКСИЧНІ СФЕРИ СТУПЕНЬОВАНИХ ОЗНАЧАЛЬНИХ ПРИСЛІВНИКІВ

У статті здійснено аналіз первинних, або спеціалізованих, формально-синтаксичних функцій компаративних і суперлативних означальних прислівників. Описано зони синтаксичного функціонування ступеньованих означальних прислівників.

Ключові слова: означальні прислівники, компаратив, суперлатив, первинні формально-синтаксичні функції.

Дослідження функціональної сфери прислівника в українській літературній мові, незважаючи на тривале вивчення багатьма лінгвістами, на сьогодні залишається однією з найбільш дискусійних проблем у мовознавчій науці. Зокрема, потребує ґрунтовного аналізу сфера синтаксичного вживання семантико-синтаксичних розрядів та семантичних груп прислівників на теоретичних засадах новітньої функціональної граматики.

Прислівникові компаративи і суперлативи так само, як і їхні базові означальні прислівники української мови, розпадаються на чотири групи: 1) компаративи і суперлативи, співвідносні з якісно-означальними прислівниками, або прислівникові компаративи і суперлативи з первинною якісно-означальною семантикою [7, 41]; 2) компаративи і суперлативи, співвідносні з означальними просторовими прислівниками, або прислівникові компаративи і суперлативи з первинною просторовою семантикою [9, 6]; 3) компаративи і суперлативи, співвідносні з означальними прислівниками міри й ступеня, або прислівникові компаративи і суперлативи з первинною семантикою міри й ступеня [6, 81–82]; 4) компаративи і суперлативи, співвідносні з означальними часовими прислівниками, або прислівникові компаративи і суперлативи з первинною часовою семантикою. У традиційній граматиці, як відомо, такі ступеньовані прислівники називали формами вищого і найвищого ступенів порівняння означальних прислівників.

Незважаючи на входження цих груп до семантико-синтаксичного розряду означальних прислівників, вони розрізняються за своїми функціонально-синтаксичними сферами, насамперед за своїми первинними і вторинними формально-синтаксичними функціями в структурі речення.

Мета статті – проаналізувати специфіку первинних формально-синтаксичних функцій компаративних і суперлативних означальних прислівників.

Зони синтаксичного функціонування означальних прислівникових компаративів і суперлативів репрезентована в численних мовознавчих працях [2, 329; 3, 79, 13-109; 6, 147; 7, 41-43; 9, 6-11; 10, 51-53, 95-96, 143-167].

Традиційно якісно-означальні прислівники закріплені за синтаксичною функцією обставини, хоч деякі з них, як зазначено в граматичних описах української літературної мови, можуть виконувати також синтаксичні функції й інших частин мови – функцію присудка дієслова, функцію підмета чи додатка іменника, функцію означення прикметника, причому, виконуючи ці різні синтаксичні ролі, прислівник не перестає бути прислівником, так само як іменник, що може виступати підметом, додатком, присудком, означенням та обставиною [11, 430–431]. На противагу такому “розширеному” підходу до кваліфікації синтаксичного функціонування прислівника І.Р. Вихованець запропонував синтаксичні параметри прислівника як суто похідної частини мови, яка ґрунтується на особливостях його синтаксичного функціонування, обмежити тим “колом синтаксичних функцій і синтаксичних позицій, які притаманні лише йому, а не іншим частинам мови” [5, 185]. У його функціонально-синтаксичній концепції обставинні прислівники закріплені за позицією детермінанта, а якісно-означальні – за позицією прислівного, переважно придієслівного, некерованого другорядного члена речення, що поєднується з опорним дієсловом формою прилягання, яке передає зв’язок залежного слова з головним за змістом [8, 299].

Синтаксичне функціонування компаративів і суперлативів якісно-означальних прислівників як одиниць складної за своєю природою категорії ступенів порівняння істотно не відрізняється від синтаксичного функціонування співвідносних із ними неступеньованих прислівників. Для них так само типовою, спеціалізованою (первинною) є формально-синтаксична позиція прислівного, передусім придієслівного, некерованого другорядного члена речення [10, 96, 145, 177]. За спостереженнями і підрахунками Н.М. Костусяк, конструкції з придієслівними компаративними і суперлативними якісно-означальними прислівниками в українській мовленнєвій практиці становлять відповідно 53,1% і 64,4% [Там само, 96, 223, 226]. Відмінність між ними полягає лише в тому, що неступеньовані якісно-означальні прислівники виражають якісні ознаки (характеристики) дій, процесів та станів, а співвідносні з ними компаративи та суперлативи – вищий і найвищий ступені вияву такої якісної ознаки дій, процесів та станів, що засвідчує часткову зміну, або модифікацію, значення базових якісно-означальних прислівників, пор.: *Студенти розважаються цікаво і Студенти розважаються цікавіше (найцікавіше); Діти крокують упевнено і Діти крокують упевненіше (найупевненіше); Птахи співають голосно і Птахи співають голосніше (найголосніше); Зорі сяють яскраво і Зорі сяють яскравіше (найяскравіше); Хлопці зробили це швидко і Хлопці зробили це швидше (найшвидше)*. Саме придієслівна позиція компаративів і суперлативів якісно-означальних прислівників становить не лише доміанту, а й специфіку їхнього синтаксичного використання [10, 177]. Дослідники вбачають її в тому, що суперлативні якісно-означальні прислівники “разом з опорним дієсловом утворюють певний значеннєвий комплекс, який вимагає появи позиції об’єкта порівняння, що найчастіше має імпліцитне вираження”, і водночас таке „опорне дієслово виступає своєрідною суб’єктною синтаксею, яка “затемнюється”. Природнішим є функціонування її як віддієслівного іменника у транспонованих структурах з графемою найвищого ступеня порівняння прикметників” [Там само, 145]. Щоправда, цю думку проілюстровано кількома трансформаціями конструкцій із суперлативами прислівників міри й ступеня, пор.: *Найбільше радів ...Іван Кубрак (В. Петльований) і Радість Івана Кубрака була найбільша*.

У придієслівній позиції некерованого другорядного члена речення вживаються будь-які компаративи і суперлативи якісно-означальних прислівників, причому ця позиція можлива в реченнях з дієслівним простим і складеним присудком двоскладного речення та дієслівним, зокрема й складеним інфінітивним, головним членом односкладного речення. Оскільки прислівникові компаративи і суперлативи, як уже зазначалося, виражають співвідносну міру ознаки, даючи кількісну характеристику ознаки предмета через порівняння, зіставлення її з такою ж ознакою в іншому предметі [3, 103], то для них характерна валентно зумовлена потреба в залежному від них другорядному члені речення зі значенням об’єкта порівняння, тому що з ним речення постає як граматично і семантично завершена синтаксична одиниця. Спеціалізованими засобами його вираження є знахідний відмінок іменника чи займенникового іменника з прийменником *за* та родовий з прийменником *від / од*, а також порівняльний зворот, до складу якого входить порівняльний сполучник *ніж / аніж*, зрідка, передусім у розмовному мовленні, – сполучники *як* (= значенню *ніж*), *чим*, пор.: *Студенти розважаються цікавіше за (від) учнів; Студенти розважаються цікавіше, ніж (аніж) учні; Діти крокують упевненіше за (від) дорослих; Діти крокують упевненіше, ніж (аніж) дорослі; Птахи співають голосніше за (від) усіх птахів; Птахи співають голосніше, ніж (аніж) інші птахи; Зорі сяють яскравіше за (від) ліхтарів; Зорі сяють яскравіше, ніж (аніж) ліхтарі*. Крім названих спеціалізованих прийменниково-відмінкових форм, функцію об’єкта порівняння можуть виражати нетипові засоби, до яких зараховують форми родового відмінка іменників (займенникових іменників чи займенникових прикметників) з іншими прийменниками, одні з яких закріплені за книжними стилями (*порівняно з, відносно, стосовно, щодо*), а другі – за розмовним (*проти, супроти*) [6, 147]. Пор.: *Дослідники з’ясували, що рецидивісти за останні 5 років*

утричі **частіше** потрапляли до лікарні – порівняно з представниками перших двох груп (Українська правда, 22.04.13).

Об'єктне значення прикомпаративного керованого другорядного члена речення може зазнавати ускладнення локативною, темпоральною та означальною семантикою. У разі його ускладнення такою семантикою вживають порівняльний зворот зі сполучником *ніж* / *аніж*, зрідка, передусім у розмовному мовленні, – зі сполучниками *як*, *чим*, пор.: *Приготувати вітчизняну національну страву [вареники] в Сполучених Штатах коштує... **дорожче, ніж** на батьківщині* (Високий Замок, 16.11.12); *У місті молодь живе **цікавіше, ніж** (аніж, як, чим) у селі*; *Уранці горобці цвірінчать **голосніше, ніж** (аніж, як, чим) уранці*; *Вечірня зірка сяє **яскравіше, ніж** (аніж, як, чим) ранкова*; *Цього року яблука коштували **не дорожче, ніж** минулого* (Україна молода, 06.04.06). За умови семантичної та граматичної достатності контексту, коли якісну ознаку дії виражають безвідносно до іншого об'єкта, прикомпаративний компонент зі значенням об'єкта порівняння та об'єкта порівняння, ускладненого іншими значеннями, зазнає редуції, унаслідок чого постають різні типи простих двоскладних та односкладних речень із прислівниковим компаративним некерованим другорядним членом, що досить поширені в українській мові, напр.: ***Краще** б ти була просто банальною жінкою* (М. Матіос); *Тепер його можна було роздивитися трохи **краще*** (Ю. Андрухович); *Я їй не знаю, як вам **простіше** пояснити* (О. Черногуз); *Кабмін змусить українців... **частіше** розмовляти на патріотичні теми* (Дзеркало тижня, 02.03.12).

У прикомпаративній об'єктній позиції може вживатися також ціла предикативна порівняльна частина, яку поєднує з головною частиною складнопідрядного речення порівняльний сполучник *ніж* / *аніж*, зрідка – розмовні сполучники *як* (=ніж), *чим*, або порівняльний зворот, пов'язаний названими сполучниками з предикативним ядром речення, напр.: ***Краще** б вона сивим волоссям світила, **ніж** мала втопити свою долю, вертаючись до Гната* (М. Коцюбинський); *...і поставив [маляр] той портрет на самій ярмарці і поїдиправ його **лучше** [краще], **чим** поївську кобилу* (Г. Квітка-Оснор'яненко); *Він... **краще** буде крутити бикам хвости, **чим** поїде на велелюдне позорисько...* (Г. Тютюнник); *...я хочу **швидше** вмерти, **ніж** дочекатися тих варварських дзвінків у двері* (М. Матіос); *...довгі черги **легше** додало старше покоління, **аніж** молодь* (Україна молода, 07.04.06). У таких складнопідрядних порівняльних та простих ускладнених реченнях, навпаки, значення прислівникового компаратива в позиції прислівного некерованого другорядного члена витлумачене через порівняння.

Третій тип синтаксичних одиниць, у яких уживають компаративи якісно-означальних прислівників у зазначеній позиції, становлять складнопідрядні речення відповідності [2, 329; 12, 18], предикативні частини яких поєднані парними сполучниками *що... то, чим... тим, чим... то, що... тим*. Ці речення “специфічно орієнтовані на вживання ступеньованих форм у двох частинах” [10, 73]. У них прислівникові компаративи виступають або в обох частинах, або в одній із них (у другій ужитий компаративний прикметник) і вказують на односпрямований чи різноспрямований пропорційний вияв якісної ознаки. Їх вважають спеціалізованими синтаксичними одиницями використання таких прислівникових компаративів, тому що замінити їх вихідними якісно-означальними прислівниками тут неможливо, пор.: *Що **швидше** зловиш вовка, то менше зла завдасть* (Укр. прислів'я); *Чим більша буря, то **швидше** проходить* (Укр. приповідка); *І чим холодніша вода, тим **швидше** біль відпускає Дарусю* (М. Матіос).

Компаративи якісно-означальних прислівників на *-іше* в розмовному мовленні та в інших функціональних сферах, стилізованих під розмовність, нерідко постають в усиченій формі, тобто без суфікса *-е*, напр.: *Тут [у північних землях Володимирової держави] **християнство** ширилося... **млявіш**, як у корінній Україні* (І. Огієнко).

Для прислівникового суперлатива, як уже зазначалося, позиція придієслівного некерованого другорядного члена також є типовою, спеціалізованою. Н.М. Костусяк, характеризуючи первинний і вторинний сектори функціонування графем найвищого ступеня

порівняння якісно-означальних прислівників, зазначала: “Найбільшою мірою суперлативні якісно-означальні прислівники трапляються в придієслівній позиції” [10, 145].

Прислівниковий суперлатив з первинною якісно-означальною семантикою, уживаючись у цій формально-синтаксичній позиції речення, для граматичного і семантичного завершення речення потребує залежного компонента зі значенням об’єкта виокремлення, тому що він, як відомо, виражає якісну ознаку, виділяючи її із сукупності однотипних ознак за найбільшим її виявом у певному однотипному предметі [3, 103; 10, 138]. Морфологічними засобами вираження такого присуперлативного об’єкта виокремлення слугують насамперед форми родового відмінка іменника з прийменниками *з / із, серед, з-поміж, з-посеред*, між якими може стояти займенниковий прикметник *весь (ввесь, увесь)* (пор.: **Найдовше серед жінок живуть японки** (<http://www.unian.ua/news/389295-naydovshesered-jinok-jivut-yaponki.html>); **За словами лісоводів, вона [тополя] росте найшвидше з-поміж усіх інших дерев** (<http://rtb.rv.ua/company/tele/video/2626/>); **Філологи живуть найцікавіше з усіх студентів; Діти крокують найупевненіше з-поміж усіх демонстрантів**) або ж цей займенниковий прикметник зазнає субстантивациї і вживається разом із названими прийменниками (**Діти крокують найупевненіше з-поміж усіх; На цьому ж матчі чи не найголосніше серед усіх волали по пояс роздягнуті чоловіки, на широких торсах яких майорів напис: „Гладіатор”** (Поступ, 20.06.06). Зрідка морфологічним засобом вираження такої об’єктної синтаксеми слугує місцевий відмінок з прийменниками *у (в), на*, які поєднують об’єктну та локативну семантику [10, 138], пор.: **Найкраще... у неволі розмножуються люди** (В. Голобородько). Значення об’єкта виокремлення в такого місцевого відмінка нейтралізується, якщо поряд ужитий прийменниковий родовий відмінок, пор.: **Найкраще з-поміж усіх у неволі розмножуються люди** (В. Голобородько).

Проте, як засвідчує мовна практика, компонент зі значенням об’єкта виокремлення ще активніше, ніж компонент зі значенням об’єкта порівняння, редукується, що дає підстави вважати його факультативним, напр.: **Найлегше нам давалася музика** (Ю. Андрухович); **...вона виконує найважчу роботу найкраще** (Україна молода, 14.03.13). Це зумовлено насамперед семантичною самодостатністю предиката таких речень. Із цього приводу Н.М. Костусяк зауважує: “Внаслідок семантичної самодостатності предиката об’єктна синтаксема часто зазнає імпліцитного вираження... Але в українській мові такі структури не становлять домінанти. Абсолютну перевагу (63,4% усередині предикативних конструкцій) формують речення з лексично вираженим об’єктом порівняння” [10, 143]. Присуперлативний об’єкт виокремлення лексично не виражений також і тоді, коли прислівниковий суперлатив виражає абсолютний вияв ознаки, пор.: **Шпаки співають найголосніше; Зорі сяють найяскравіше**. Іноді це значення зливається з локативним. Типовою формою вираження такого синкретичного значення є форма місцевого відмінка з прийменниками *у (в), на*, напр.: **Українські школярі найкраще в світі розуміють проблеми екології** (<http://www.klichkofund.org.ua/news/index/id/42/>); **Українці довели, що вони співають найкраще та найдовше в світі** (<http://eratv.com.ua/content/103/>); **Японські жінки живуть найдовше на планеті** (Відомості, 27.07.10); **Сільськогосподарські землі на Закарпатті використовуються найефективніше в Україні** (<http://karpatnews.in.ua/news/45111>).

Іноді суперлативне значення якісно-означального прислівника, ужитого в позиції прислівного некерованого другорядного члена речення, підсилюють частки *що, як*, напр.: **...тої пори лисички на базарі продавали якнайдешевше...** (О. Чорногуз); **У снігову негоду дехто в Києві намагався продавати хліб та молочні продукти щонайдорозжче** (Україна молода, 26.03.13).

Із прислівниками семантичної групи міри й ступеня корелює три прислівникові компаративи (*більше, менше, дужче*) та три суперлативи (*найбільше, найменше, найдужче*), причому *більше, менше* вважають суплетивними утвореннями щодо вихідних прислівників *багато, мало* [8, 310].

Для ступеньованих прислівників цієї семантичної групи так само, як і для прислівникових компаративів та суперлативів з первинним якісно-означальним значенням,

типовою (первинною) є формально-синтаксична позиція придієслівного некерованого другорядного члена речення. Найактивніше вживається в ній компаратив *більше*. Два інші прислівникові компаративи (*менше*, *дужче*) обмеженіші у вжитку, порівняно з ним. Синтагматично такі прислівникові компаративи пов'язані з дієсловами, які виконують роль присудка чи головного члена односкладного речення, та предикативними прикметниками в кількох типах синтаксичних конструкцій, що ґрунтуються на порівнянні, зіставленні кількісного вияву динамічних і статичних ознак. Саме тому для них характерна прикомпаративна позиція зі значенням об'єкта порівняння, спеціалізованими засобами експлікації якої, подібно до компаративних якісно-означальних прислівників, є знахідний відмінок іменника конкретно-предметної та предикатної семантики чи займенникового іменника з прийменником *за* і родовий з прийменником *від* / *од* (пор.:– *Отой шмаркач! – радіє мати чи не більше від Володька* (У. Самчук); *У МОЗ підраховали, що українці п'ють... менше за росіян* (Дзеркало тижня, 14.03.13); *Через годину він знов вдарив ціпом по снопах й намолотив більше од молотників* (І. Нечуй-Левицький); *Він любив осінь менше за літо*), а також порівняльний зворот, до складу якого входить порівняльний сполучник *ніж* / *аніж*, зрідка, передусім у розмовному мовленні, – сполучники *як* (= *ніж*), *чим*, пор.: *Більше вір своїм очам, ніж чужим речам* (Укр. прислів'я); *Розповідає вона [мама] більше, ніж тато* (О. Іваненко); *Замовниця „чорнухи” проти опозиції витратила на неї більше, ніж заробила* (Українська правда, 26.10.12); ... *я вболіваю за сина не менше, ніж вона* (Ю. Мушкетик).

Об'єктне значення прикомпаративного другорядного члена речення може зазнавати ускладнення обставинною або означальною семантикою. У такому разі вживають переважно порівняльний зворот зі сполучниками *ніж* / *аніж*, *як*, *чим*, напр.: *Українці у 2012 році купили ліків... більше, ніж у попередньому році* (www.expres.ua); *На Новий рік кияни спожили води вдвічі менше, ніж 18 років тому* (Хрещатик, 16.01.13); *Я ж там працюю не менше, ніж у Києвradі* (Україна молода, 24.03.06); *Аптеки України продають імпортих ліків втричі більше, ніж вітчизняних* (Високий Замок, 28.01.13).

У простих елементарних і неелементарних реченнях прикомпаративний другорядний член зі значенням об'єкта порівняння редукується, якщо кількісний вияв динамічної або статичної ознаки потрібно передати безвідносно до такої ознаки іншого предмета, напр.: *У селі батька шанували – за грамотність і як майстра, але більше боялися за ведмежу силу і опришкуватий характер* (Б. Олійник); „*У таку погоду – ні народжуватись, ні вмирати!.. Та не менше боялися раптових хвороб і не дарма...*” (Україна молода, 23.03.13); *Батьки, так, так, батьки більше, дужче, благородніше люблять своїх дітей* (В. Винниченко); *А ніч ішла, минала, місяць сховався за стіною Гори, й на небі дужче заблищали зорі* (С. Скляренко); *Бувають такі дні, коли ви працюєте менше, наприклад, зимою...* (Г. Тютюнник).

У прикомпаративній позиції об'єкта порівняння може виступати ціла підрядна порівняльна частина (за структурою – повне або неповне речення) складнопідрядного речення, напр.: *Вже проїхали ми більше, аніж полишилось нам доріг* (Б. Олійник); *За “соціальні пакети” люди платять значно менше, ніж компанія витрачає за цей вид діяльності* (Україна молода, 18.04.06).

У позиції придієслівного другорядного члена речення компаративи *більше*, *менше*, *дужче* найуживаніші в складнопідрядних реченнях відповідності, що виражають односпрямований (пропорційний) вияв динамічної або статичної ознаки в обох предикативних частинах (пор.: *Чим більше слухаєш, тим більше хочеться чути* (М. Коцюбинський); *Що дужче зміцнювалися наші стосунки, то щільніше збиралися хмари над програмою...* (Україна молода, 14.04.06) або ж різноспрямований (пор.: *Чим більше він живе та старіється, тим менше почали клопотати його думки* (Панас Мирний).

Прислівникові суперлативи *найбільше*, *найменше*, *найдужче* уживають у функції придієслівного і приприкметникового некерованого другорядного члена речення у двох типах синтаксичних конструкцій: 1) у простих елементарних і неелементарних реченнях, які передбачають виокремлення найвищого вияву динамічної або статичної ознаки з-поміж інших, таких же високих, що засвідчує залежний від суперлатива компонент зі значенням

об'єкта виокремлення (*Із-поміж усіх речей він найбільше дорожив книжками; Із-поміж своїх родичів дівчина найдужче любила рідну тітку; Серед рідних сестер Марічка найменше схожа на батька*); 2) у простих елементарних і неелементарних реченнях, які не передбачають виокремлення найвищого вияву динамічної чи статичної ознаки з-поміж інших, таких же високих, про що свідчить відсутність у них компонента зі значенням об'єкта виокремлення (*Сідалковський став для неї загадкою, і це її тішило чи не найбільше* (О. Черногуз); *Я ненавиджу найбільше тих людей, які підводять друзів...* (О. Черногуз); *Найбільше чоловік дорожив книжками, найменше – своїми речами; Дівчина найдужче любила рідну тітку; Марічка найменше схожа на батька*). Усі три суперлативи прислівників міри й ступеня (*найбільше, найменше, найдужче*) поєднуються з частками *що, як*, унаслідок чого посилюється їхнє кількісно-оцінне значення, напр.: *Почалась розмова, в якій сторожуха намагалась якнайбільше довідатись від Раїси та якнайбільше розповісти їй* (М. Коцюбинський); *Вчора був у мене лікар, ..наказав знов якнайменше ходити* (Леся Українка).

Н.М. Костусяк вважає, що “реченнєві побудови з прислівними другорядними членами речення у формі якісно-означального прислівникового суперлатива уособлюють модель ускладненого речення, що сформувався в результаті об'єднання двох взаємопов'язаних елементарних синтаксичних структур”. Зокрема, речення *Та найдужче вразили її листи...* (В. Качкан) вона розклала на два елементарні: *Її вразили листи + Враження було найдужче* [10, 155]. Крім того, дослідниця відвела особливе місце суперлативам *найбільше, найменше*, що сполучаються з предикативними прикметниками, як, наприклад, у реченнях: *Третій син найбільше схожий на матір...* (М. Томчаний) і *Третій син найбільш схожий на матір; Найменше винуватий телефон...* (В. Слапчук) і *Найменш винуватий телефон*. На її думку, „приприкметникові компоненти *найбільше / найменше* доцільно кваліфікувати як такі, що посідають проміжне місце між аналітичними морфемами *найбільш / найменш* та суперлативними прислівниками міри і ступеня” [10, 129].

Означальні просторові прислівники, подібно до якісно-означальних та прислівників міри й ступеня, мають співвідносні компаративи і суперлативи [126, 309], що вживаються переважно в синтетичній формі, пор.: *близько і ближче, найближче; далеко і далі, дальше* (розм.), *найдалі, найдальше; високо і вище, найвище; низько і нижче, найнижче; глибоко і глибше, найглибше; мілко і мілкіше, наймілкіше*. У традиційному мовознавстві їх кваліфікували як форми вищого і найвищого ступенів порівняння прислівників [11, 435 – 436], що зумовлено усталеним трактуванням ступенів порівняння прислівників як словозмінної граматичної категорії означальних прислівників. У новітніх дослідженнях українських мовознавців у зв'язку зі спростуванням словозмінного характеру цієї категорії, бо він не узгоджується з тим, що прислівник є незмінним морфологічним словом [10, 95; 8, 308 – 309], такі ступеньовані утворення вважають породженням словотвору, а не словозміни [10, 96; 5, 189].

Уведення до дефініції категорії ступенів порівняння форм вираження категорійного змісту дало підстави виокремити в самостійний тип ступеньованих утворень компаративи і суперлативи прислівників місця, оскільки вони мають “власний інвентар диференційних ознак, які визначають його місце в загальній специфіці граматичного ладу мови” [10, 65]. У традиційній граматиці їх не протиставляли ні відповідним звичайним прислівникам, ні іншим групам означальних прислівників за семантикою та синтаксичним використанням.

Від неступеньованих означальних прислівників місця вони відрізняються семантично, причому ця відмінність має модифікаційний характер, на яку вказують відповідні словотворчі засоби – переважно суфікси *-и-* / *-иш-* та префікс *най-*. Дослідники констатують, що грамема вищого ступеня порівняння визначає кількісну характеристику динамічної або статичної ознаки через порівняння її з відповідними ознаками в іншому предметі [10, 309]. Якщо вихідні (базові) просторові прислівники зі значенням місця вказують на параметри дистантної локалізації стану або дистантного руху чого-небудь щодо просторового орієнтира

на вертикальній та горизонтальній осі, то їхні ступеньовані відповідники – на вищій і найвищій ступінь вияву такої локативної ознаки, пор.: *Вони сидять **близько*** і *Вони сидять **ближче***; *Вони сидять **найближче***; *Повітряна куля злетіла **високо*** і *Повітряна куля злетіла **вище***; *Повітряна куля злетіла **найвище***. Саме тому деякі українські мовознавці називають їх ступеньованими прислівниками з первинною просторовою (локативною) семантикою [9, 6].

Група означальних просторових прислівникових компаративів і суперлативів кількісно обмежена, що зумовлено обмеженим складом їхніх базових означальних прислівників. Вона так само неоднорідна у функціонально-синтаксичному плані, що зумовлено, з одного боку, їхньою здатністю, успадкованою від означальних просторових прислівників, уходити до валентної рамки трьох груп дієслівних локативних предикатів – власне-локативних (*бути, перебувати, опинятися, розташовуватися*), процесуально-локативних, у межах яких виокремлено дві підгрупи, першу з яких представляють дієслова *сидіти, лежати, стояти, висіти*, а другу – дієслова *падати, опадати, звалюватися, капати, текти, хилитися* й ін., та акціонально-локативних (*везти, відвезти, звезти, завезти, навезти, повезти* й под.) [3, 104 – 109]. Напр.: *В холодну ніч самотній мандрівець в глухім бору знайшов старе кострище : ..стриміло скільки цілих ще дровець, були сирі ті, що лежали **вище*** (Леся Українка); *Бійці з захопленням дивилися, як молодший лейтенант став на якийсь широкий карниз і швидко **пішов** босими ногами все **вище** й **вище**...* (О. Гончар). Дехто з дослідників пропонує розширити коло локативних дієслів за рахунок фазових дієслів *починатися, закінчуватися* й под., дієслівних лексем, переносні значення яких близькі до значень власне-локативних дієслів, а також дієслів, що позначають постійну, невід’ємну ознаку предмета, як, наприклад, у реченнях *Черепаша **повзає** по землі; Риба **живе** у воді; Кавуни **ростуть** на бабтані; Барвінок **стелиться** по галявині; Латаття **росте** у воді* та ін. [1, 74]. Позицію, опосередковано зумовлену семантико-синтаксичною валентністю локативних предикатів, І.Р. Вихованець кваліфікував як позицію придієслівного керованого другорядного члена речення [3, 79].

З іншого боку, ступеньовані локативні прислівники поєднуються, подібно до обставинних прислівників, з цілим предикативним ядром підрядним детермінантним зв’язком, що буває в реченнях з нелокативними предикатами, напр.: *Зібрав трохи матеріалу, **ближче** познайомився з природою й життям гуцулів* (М. Коцюбинський). Пов’язана з предикативним ядром позиція таких прислівників є формально-синтаксичною позицією детермінантного другорядного члена речення [10, 147].

Отже, залежно від цих двох семантико-синтаксичних позицій ступеньовані означальні прислівники з первинним просторовим (локативним) значенням виконують відповідно формально-синтаксичну функцію придієслівного керованого другорядного члена речення та детермінантного другорядного члена речення.

Позицію придієслівного керованого другорядного члена речення, як уже зазначалося, І.Р. Вихованець кваліфікував як позицію, опосередковано зумовлену семантико-синтаксичною валентністю локативних предикатів [3, 104–109]. Відзначені відмінності в значеннях локативних предикатів спричинюють різну кількість валентних позицій, серед яких є і валентна позиція придієслівного керованого другорядного члена речення. Власне-локативні й процесуально-локативні предикати другої групи відкривають дві валентні позиції – суб’єкта локативного стану і локатива, причому друга є для них найхарактернішою правобічною валентністю, тоді як акціонально-локативні предикати – до шести-семи валентних позицій, що свідчить про розширення валентної рамки дієслова в напрямку від власне-локативності до дії-локативності, що сприяє посиленню динамічності локативної ознаки [3, 108–109]. Саме це зумовило відмінності в локативних значеннях придієслівного керованого другорядного члена речення.

Експлікований компаративними прислівниками з первинним значенням місця щодо просторового орієнтира на горизонтальній та вертикальній осі цей другорядний член речення указує на параметри дистантної локалізації суб’єкта локативного стану відносно об’єкта порівняння такого ж стану на якійсь із двох зазначених осей, пор.: *Діти сиділи **вище** за (від)*

батьків і Діти сиділи вище, ніж батьки; Гості стояли ближче за (від) господарів і Гості стояли ближче, ніж господарі; Нижче за Україну... в рейтингу опинилася тільки Албанія, Грузія і Молдова (День, 25.07.02); Листя падало далі за яблука (від яблук) і Листя падало далі, ніж яблука; Місяць розташований до нас ближче за решту планет... (<http://www.uaportal.com/ukr/Lif/Medic>); Його [Володька] взяв хтось і посадив децю вище від решти тих, що його оточували (У. Самчук). Проте в багатьох контекстах позиція об'єкта порівняння зі значенням локативного стану є семантично надлишковою, цей контекст самодостатній без неї, тому вона зазнає редукції, особливо коли актуалізована якась інша обставинна ознака, пор.: У кінотеатрі діти сиділи вище; Цього разу під час зустрічі гості стояли ближче; Від вітру листя падало далі. Унаслідок редукції об'єкта локативного стану-порівняння нейтралізується й порівняльне значення, а самі прислівникові компаративи стають виразниками локативної семантики [10, 51], пор.: Діти сиділи вище; Гості стояли ближче; Листя падало далі.

Суперлативні прислівники з первинним значенням місця, ужиті в позиції придієслівного керованого другорядного члена речення, визначають параметри дистантної локалізації суб'єкта локативного стану серед інших об'єктів такого ж стану на вертикальній чи горизонтальній осі, а саме „крайню межу локалізації стану щодо просторового орієнтира” [9, 7 – 8], пор.: Діти сиділи найвище з-поміж усіх глядачів; Гості стояли найближче з-поміж усіх присутніх; Пакети лежали найглибше серед усіх речей; Дівчата опинилися найдалі з усіх мандрівників. Залежний від прислівникового суперлатива об'єктний компонент виражає значення об'єкта виокремлення локативного стану, який ще послідовніше, ніж об'єкт порівняння, зазнає в самодостатніх контекстах редукції, що спричиняє нівеляцію порівняльно-виокремлювального значення конструкції, і перетворюється на виразника лише локативної семантики [10, 147, 158], пор.: Діти сиділи найвище; Пакети лежали найглибше.

Керований другорядний член речення, залежний від акціонально-локативних дієслів, указує на локативні параметри дистантного руху суб'єкта або дистантного переміщення об'єкта щодо просторового орієнтира на вертикальній та горизонтальній осі порівняно з об'єктом порівняння або з об'єктом виокремлення. Якщо він виражений прислівниковим компаративом з первинним значенням місця на зазначених осях, то локативні параметри дистантного руху суб'єкта визначають щодо об'єкта порівняння руху-локативності, пор.: Жайворонок злітає вище за синицю (від синиці) і Жайворонок злітає вище, ніж синиця; Вантажники відсунули шафу далі за стіл (від стола) і Вантажники відсунули шафу далі, ніж стіл. Коли ж він експлікований суперлативом з первинним значенням місця на цих осях, то локативні параметри дистантного руху суб'єкта руху або об'єкта переміщення устанавлюють щодо об'єкта виокремлення із семантикою руху (переміщення)-локативності, пор.: Жайворонок злітає найвище з-поміж інших птахів; Вантажники відсунули шафу найдаліше з-поміж інших речей. Характерно, що у двоскладних реченнях з акціонально-локативними дієсловами обидві об'єктні позиції – прикомпаративна і присуперлативна в контекстах, що не передбачають порівняння, зредуковані, пор.: Жайворонок злітає вище; Вантажники відсунули шафу далі; Жайворонок злітає найвище; Ольга Саладуха стрибнула найдалі (Відомості, 01.01.11). Поза об'єктом порівняння виражають своє просторове значення і прислівникові суперлативи, ужиті з підсилювальними частками що, як, пор.:

– Певне, трусити будуть, – промовив він та мерцій за зшиток, ухопив його з стола, перегорнув удвоє та, нагнувшись до чобота, посунув його якнайглибше в халяву (Панас Мирний); Іван думав уперто, яким би чином довше затримати Чугайстра, щоб Марічка якнайдалі встигла втікати (М. Коцюбинський).

У прикомпаративній об'єктній позиції може вживатися також ціла предикативна частина, яку поєднує з головною частиною складнопідрядного речення порівняльний сполучник ніж / аніж, зрідка – розмовний як, напр.: ...по білих аркушах часом можна пройти далі, ніж проїхати по найкращій дорозі на коневі (Ю. Мушкетик). Вона так само, як і однослівний об'єктний компонент зі значеннями локативного стану-порівняння чи руху-

локативності-порівняння, може бути зредукованою, пор.: ...по білих аркушах часом можна пройти далі.

Найпоширенішими в українській мові є прості неускладнені та ускладнені речення, а також складні речення зі зредукованою прикомпаративною і присуперлативною об'єктною позицією, у яких локативне значення компаративів і суперлативів передане поза порівнянням, напр.: *В холодну ніч самотній мандрівець в глухім бору знайшов старе кострище: ..стриміло скільки цілих ще дровець, були сирі ті, що лежали вище* (Леся Українка); *Я підходжу ближче й заглядаю* (В. Винниченко); ...*молодший лейтенант став на якийсь широкий карниз і швидко пішов босими ногами все вище й вище...* (О. Гончар); *Орел летить найвище, а хрін росте найглибше* (Укр. приповідка).

До поширених належать і складнопідрядні речення з підрядною порівняльною частиною, поєднаною з головною за допомогою порівняльного сполучника *ніж / аніж*, та прості речення з порівняльним зворотом, приєднаним тим самим сполучником. У них, навпаки, локативні значення компаративів і суперлативів витлумачені через порівняння, напр.: *Вони були ближче до перемоги, ніж до овертайму* (www.bcferrro.com.ua); ...*ми зараз ближче, ніж будь-коли, до перемоги над „Аль-Каїдою”* (news.dt.ua); ...*Київ на шляху євроінтеграції просунувся ...далі, ніж Тбілісі* (Україна молода, 26.02.13).

Особливий тип синтаксичних одиниць, у яких уживають просторові компаративи, становлять складнопідрядні речення відповідності, предикативні частини яких поєднані парними сполучниками *що... то, чим... тим, чим... то, що... тим*. У них прислівникові компаративи виступають або в обох частинах, або в одній і вказують на односпрямований чи різноспрямований пропорційний вияв локативної ознаки. Їх уважають спеціалізованими синтаксичними одиницями використання таких прислівникових компаративів і замінити їх вихідними просторовими означальними прислівниками тут неможливо, пор.: *Світло чим вище стоїть, тим далше його видно* (Укр. приповідка); *Що ближче підходять хлопці до школи, то гурт їх більшає* (У. Самчук); *Що вище підіймалися, то видніше ставало навкруги* (О. Гончар); *Що глибше [йшли] в парк, то ревище долинає до нас гучніш...* (О. Гончар). В українському фольклорі широко зафіксовані прислів'я та приказки, у структурі яких самого акціонально-локативного дієслова немає, але збережено зумовлений його семантикою прислівниковий компаративний компонент і локативний компонент зі значенням кінцевого пункту руху, пор.: *Чим далі (далше) в ліс, то більше дров* (Укр. прислів'я) ← *Чим далі ідеши у ліс, то...;* *Що далі в ліс, то більше дров* (Укр. прислів'я) ← *Що далі ідеши у ліс, то...*

Формально-синтаксична функція детермінантного другорядного члена прислівникових компаративів і суперлативів з первинною просторовою семантикою (*ближче, найближче, далі, далше* (розм.), *найдалі, вище, найвище, нижче, найнижче, глибше, найглибше, мілкіше, наймілкіше*) є наслідком згортання власне-локативного предиката зі значенням місця локалізації кого-, чого-небудь (*бути, перебувати, опинятися, розташовуватися*), ужитого в другій предикативній частині складного речення, унаслідок чого залежний від нього компаративний локативний компонент потрапляє в придієслівну позицію першої предикативної частини, з якою не має валентного зв'язку, пор.: *Діти граються далі* ← *Діти граються + Діти є далі*; *Жінки працюють найближче* ← *Жінки працюють + Жінки перебувають найближче*; *Лин зимує найглибше* ← *Лин зимує + Лин перебуває найглибше*. Якщо коло локативних дієслів, у валентну рамку яких уходить прислівниковий компаратив і суперлатив з первинним локативним значенням, обмежене, то коло нелокативних дієслів не має обмежень: із будь-яким із них може бути ужитий такий ступеньований прислівник. Це дає підстави стверджувати, що в позиції детермінантного другорядного члена прислівникові просторові компаративи і суперлативи більш поширені, ніж у позиції придієслівного керованого другорядного члена речення.

Подібно до ступеньованих означальних прислівників інших семантичних груп компаративи і суперлативи локативних прислівників мають залежний об'єктний компонент, відповідно зі значенням об'єкта порівняння, експлікованого знахідним відмінком іменника (займенникового іменника) із прийменником *за* і родовим із прийменником *від / од*, а також

порівняльним зворотом, до складу якого входять порівняльні сполучники *ніж / аніж*, зрідка – сполучники *як (= ніж)*, *чим*, та об'єкта виокремлення, який звичайно виражає родовий відмінок іменників (займенникових іменників та займенникових прикметників) із прийменниками *з / із, серед, з-поміж, з-посеред*, зрідка – місцевий відмінок з прийменниками *у / в, на*, пор.: *Вона працює ближче за своїх колег; Її поселили найближче з-поміж усіх учасників форуму.*

Семантична самодостатність предиката нерідко спричиняє редукцію таких об'єктних компонентів, проте, за спостереженнями Н.М. Костусяк, абсолютну перевагу мають речення з лексично вираженими об'єктами порівняння та виокремлення [10, 143], пор.: *Мені чомусь хочеться ближче подивитись на неї (В. Винниченко); А вище... жили (стрункі, смагляві) амазонки (Л. Костенко); – *Доля зробила мене вашим довжником [боржником], котрий полюбив вас чи не щиріше й глибше, ще як раніше* (М. Коцюбинський); ***Найнижче** річка повністю вийшла з берегів.* Прислівникові суперлативи, ужиті з підсилювальними частками *що, як*, реалізують своє просторове значення також поза об'єктом виокремлення, пор.: *...хотів він [метелик] бачити якнайближче те ясне сонце, яким йому здавалась лампа* (Леся Українка). На відміну від просторових означальних прислівників (*близько, далеко, високо, низько, глибоко, мілко*), які в межах детермінантної семантико-синтаксичної функції перетинаються з просторовими обставинними прислівниками, зокрема з такими, як *угорі (вгорі), унизу (внизу), збоку, насподі, неподалік, осторонь* та ін. (пор.: *Люди зупинилися близько і неподалік; Верби гнутья близько і неподалік; Дощ шумить далеко і здалеку; Портрет прибили високо і вгорі; Речі поклали глибоко і насподі), ступеньовані просторові прислівники не мають аналогів серед обставинних (пор.: *Люди зупинилися ближче; Верби гнутья нижче; Дощ шумить далі; Портрет прибили вище; Речі поклали глибше).***

Для прислівникових компаративів і суперлативів з первинним часовим значенням так само, як і для співвідносних означальних часових прислівників, первинною, або власною, є лише функція детермінантного другорядного члена в неелементарному двоскладному та односкладному реченнях, оскільки часова ознака дії або стану, яку вони передають у порівняльному плані, не входить у валентну рамку жодних семантичних типів дієслівних предикатів. Ступеньованих часових прислівників зовсім мало, тому що й самих вихідних неступеньованих прислівників обмежена кількість, до того ж не з усіма ними корелюють компаративи та суперлативи, пор.: *рано – раніше (раніш), найраніше; пізно – пізніше (пізніш), найпізніше; довго – довше, найдовше; давно – давніше (давніш), найдавніше*, але тільки *нерано, непізно, недавно*.

Часові прислівникові компаративи *раніше (раніш), пізніше (пізніш), довше, давніше (давніш)*, порівняно з вихідними часовими означальними прислівниками, виражають вищий ступінь вияву часової ознаки дії або стану, який можна установити на основі порівняння її з часовою ознакою іншої дії, яку виконує певний суб'єкт дії, чи іншого стану, у якому перебуває якийсь суб'єкт стану, тобто у зв'язку з об'єктом дії-порівняння або об'єктом стану-порівняння, а також на основі порівняння часових ознак дій і станів ситуацій, що протиставляються за темпоральною, просторовою чи якоюсь іншою розрізнявальною характеристикою. Саме тому названі часові прислівникові компаративи вживаються насамперед у простих неелементарних реченнях, у яких позиція об'єкта порівняння виражена іменником (займенниковим іменником, займенниковим прикметником) у формі знахідного відмінка з прийменником *за* та родового відмінка з прийменником *від / од* чи порівняльним зворотом, приєднаним порівняльними сполучниками *ніж / аніж*, зрідка – *як (=ніж), чим* (напр.: *Галя [приїхала] трохи раніше від брата (Панас Мирний); Уставала Мелася раніш од усіх і лягала од усіх пізніш (Марко Вовчок); ...я відчував зміну погоди на 48 годин раніше від метеорологів (<http://www.ourlady.ca/translations/Ukrainian/mikestory.htm>); А найближче до української мови – сербо-хорватська, хоч розлучення цих мов відбулося значно раніше від приходу до Русь-України староболгарської... (<http://ideya.uazone.net/spohad.html>); Просто вона замислилася раніше, ніж я (Л. Костенко), або ускладнена часовим, просторовим чи атрибутивним значенням (напр.: *...надходження ранніх овочів на ринок**

України цього року в усіх областях розпочнеться... **пізніше, ніж торік** (Україна молода, 21.04.06); *До Києва гості прийдуть **раніше, ніж до Полтави**; Лист-запит отримали **давніше, ніж лист-попередження**. У деяких функціональних стилях, насамперед у розмовному та художньому, особливо в українській класичній літературі, трапляються речення, у яких об'єкт порівняння виражений безприменниковою формою родового відмінка іменника чи займенникового іменника, що суперечить граматичній нормі сучасної української літературної мови, пор.: *У хаті **півень** був, здоровий та горлатий, Челядникам він спокою не давав, **Раніш усіх** заходиться співати* (Л. Глібов).*

Нерідко таку об'єктну позицію заповнює підрядна порівняльна частина, приєднана до головної порівняльним сполучником *ніж / аніж*, напр.: *Один необережний крок – і клопоту не обберешся, якщо не втопишся **раніше, аніж тебе вирятують*** (І. Багрянний); *...ми їх оприлюднимо **раніше, ніж зберемося записувати третій альбом*** (Україна молода, 05 – 06.04.13). Якщо ж часову ознаку дій та станів у вищому її вияві потрібно презентувати без порівняння з часовою ознакою інших дій та станів, то позицію об'єкта дії- чи стану-порівняння редукують, напр.: ***Раніше** почало вставати сонце, **циріше** доглядати землю* (М. Коцюбинський); *І я щоразу **пізніше** лягаю спати* (Л. Костенко); *Так би ми **іхали значно довше*** (Україна молода, 26.03.13); *Восени **раніше** смеркає, **пізніше** світає*.

Подібно до інших компаративних означальних прислівників, часові прислівникові компаративи так само використовують у складнопідрядних реченнях відповідності, причому деякі з них мають свою усталену пару, зокрема компаративу *раніше*, ужитому в першій предикативній частині, відповідає здебільшого *краще, ліше, швидше* в другій предикативній частині, відповідно компаративу *пізніше – гірше*, пор.: *Що **раніше** встаю, то **краще** себе почуваю; Що **раніше** виїдемо, то **швидше** прибудемо; Що **пізніше** повідомлять, то **гірше** буде пасажиром; І чим **довше** їхалося горілиць, тим **певніше** відчувалось, що пливемо поміж зірками...* (Є. Гуцало).

В усному та поетичному мовленні поширені усічені прислівникові компаративи *раніш, пізніш, давніш*, які виражають свої часові значення переважно безвідносно до об'єкта порівняння, напр.: *– Ну, – кажу, – так це знедавна: Гени, коди, ДНК... А **раніш** велося справно, Від природного струмка* (Б. Олійник).

Що ж до часових прислівникових суперлативів *найраніше, найпізніше, найдовше, найдавніше*, то їх уживають у детермінантній позиції другорядного члена неелементарного простого речення обмеженіше, ніж прислівникові компаративи *раніше, пізніше, довше, давніше*, і до того ж тоді, коли потрібно вказати на найвищий ступінь вияву часової ознаки щодо інших об'єктів або безвідносно до будь-кого або чого, тобто в реченнях із зредукованою позицією об'єкта виокремлення, пор.: *Батьки будили дочку **найраніше** від усіх і Батьки будили дочку **найраніше**; Кияни прибули **найпізніше** з-поміж усіх **делегатів** і Кияни прибули **найпізніше**; Він знає цю родину **найдавніше** серед усіх **письменників** і Він знає цю родину **найдавніше**. Характерно, що присуперлативний компонент зі значенням об'єкта виокремлення за умови самодостатності предиката речення стає факультативним, напр.: **Найпізніше** втрачалися вони в усіх інших позиціях (Історична граматики української мови). “Детермінантна позиція, – констатує Н.М. Костусяк, – є єдиною формально-синтаксичною позицією суперлативних прислівників часу” [10, 167]. Функціонуючи в цій позиції, деякі з них набувають синтаксичної автономності, і хоч формально залишаються у сфері суперлатива, частково втрачають його семантичні характеристики і стають виразниками темпорального значення [Там само, 147, 158]. Так само можуть увиразнювати свою темпоральну семантику і прислівникові компаративи, пор.: *Будинок звукозапису НРКУ – це дуже хороша студія в Києві, у якій **раніше** записували музику для радянських фільмів* (Україна молода, 5 – 6.04.13).*

У поєднанні з підсилювальними частками *що, як* прислівникові суперлативи *найраніше, найпізніше, найдовше, найдавніше* емоційніше передають свої часові значення поза об'єктом виокремлення, напр.: *Ох, Юзя так ревне молилась, щоб та **гувернантка якнайдовше** не знаходилась* (Леся Українка). У деяких контекстах такі суперлативи можуть

наближатися до елятивів, оскільки виражена ними часова ознака набуває абсолютного вияву, напр.: *І Гомер, і Шота Руставелі, і Шекспір... – всі вони з охотою вчилися в народі, і народ за це їх здоровим соком землі поїв., щоб жили співці його в історії якнайдовше* (П. Тичина).

Отже, функціонально-синтаксична сфера компаративних і суперлативних означальних прислівників в українській мові однакова із функціонально-синтаксичною сферою відповідних неступеньованих прислівників, оскільки вони є лише їхніми модифікаційними дериватами, що виражають посилення або послаблення ознаки вихідних одиниць. Для ступеньованих означальних прислівників властива первинна формально-синтаксична функція прислівного некерованого другорядного члена речення. У межах цієї функції аналізовані прислівники поєднуються переважно з дієсловами, зрідка – з прикметниками та означальними прислівниками. Функціональна сфера ступеньованих прислівників з первинною якісно-означальною семантикою є однотипнішою порівняно з відповідними сферами ступеньованих означальних прислівників двох інших груп – міри й ступеня та локативної семантики. Її репрезентує одна власне-прислівникова формально-синтаксична позиція придієслівного некерованого другорядного члена речення й одна транспозиційна, спрямована в синтаксичну сферу дієслова, – формально-синтаксична позиція неелементарного речення з інфінітивним та іменниковим підметом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болюх О. Зони функціонування прислівника / Олександра Болюх // Актуальні проблеми граматики : зб. наук. праць. – К. : Кіровоград, 1996. – Вип. 1. – С. 72 – 76.
2. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис / І.Р.Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
3. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І.Р.Вихованець. – К. : Наукова думка, 1992. – 222 с.
4. Вихованець І.Р. Система відмінків української мови / І.Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1987. – 231 с.
5. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І.Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1988. – 256 с.
6. Годз О.В. Синтаксична структура прислівникових речень в українській літературній мові : дис. канд. філол. наук : 10.02.01./ Годз Оксана Володимирівна. – К., 2013. – 191 с.
7. Городенська К. Власне-прислівникова й транспозиційна сфера ступеньованих прислівників з первинною якісно-означальною семантикою / Катерина Городенська // Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Ювілейний випуск на пошану 100-річчя від дня народження проф. Івана Ковалика. Філологія. – Івано-Франківськ, 2007. – Вип. XV – XVIII. – С. 41 – 43.
8. Городенська К. Прислівник. Службові слова-морфеми. Слова-речення / Катерина Городенська // Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. – К. : Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. – С. 298 – 390.
9. Городенська К.Г. Синтаксичні позиції ступеньованих прислівників з первинною локативною семантикою / К.Г. Городенська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук праць. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. – Вип. 2. – С. 6 – 11.
10. Костусяк Н.М. Категорія ступенів порівняння у граматичній системі української мови : дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Костусяк Наталія Миколаївна. – К., 1998. – 228 с.
11. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / [за заг. ред. І.К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1969. – 534 с.
12. Христіанінова Р.О. Формально-граматична і семантико-синтаксична типологія складнопідрядних речень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Р.О. Христіанінова. – К., 2013. – 36 с.

REFERENCES

1. Boliukh O. Zony funktsionuvannia pryslivnyka / Oleksandra Boliukh // Aktualni problemy hramatyky : zb. nauk. prats. – K. : Kirovohrad, 1996. – Vyp. 1. – S. 72 – 76.
2. Vykhovanets I.R. Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys / I.R.Vykhovanets. – K. : Lybid, 1993. – 368 s.
3. Vykhovanets I.R. Narysy z funktsionalnoho syntaksysu ukrainskoi movy / I.R.Vykhovanets. – K. : Naukova dumka, 1992. – 222 s.
4. Vykhovanets I.R. Systema vidminkiv ukrainskoi movy / I.R. Vykhovanets. – K. : Nauk. dumka, 1987. – 231 s.

5. Vykhovanets I.R. Chastyny movy v semantyko-hramatychnomu aspekti / I.R. Vykhovanets. – K. : Nauk. dumka, 1988. – 256 s.
6. Hodz O.V. Syntaksychna struktura pryslivnykovykh rechen v ukrainskii literaturnii movi : dys. kand. filol. nauk : 10.02.01./ Hodz Oksana Volodymyrivna. – K., 2013. – 191 s.
7. Horodenska K. Vlasne-pryslivnykova i transpozytsiina sfera stupenovanykh pryslivnykiv z pervynnoiu yakisno-oznachalnoiu semantikoiu / Kateryna Horodenska // Visnyk Prykarpatskoho natsionalnogo universytetu im. V. Stefanyka. Yuvileinyi vypusk na poshanu 100-richchia vid dnia narodzhennia prof. Ivana Kovalyka. Filolohiia. – Ivano-Frankivsk, 2007. – Vyp. XV – XVIII. – С. 41 – 43.
8. Horodenska K. Pryslyvnyk. Sluzhbovi slova-morfemy. Slova-rechennia / Kateryna Horodenska // Vykhovanets I., Horodenska K. Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy. – K. : Univ. vyd-vo “Pulsary”, 2004. – S. 298 – 390.
9. Horodenska K.H. Syntaksychni pozytsii stupenovanykh pryslivnykiv z pervynnoiu lokatyvnoiu semantikoiu / K.H. Horodenska // Naukovi chasopys Natsionalnogo pedahohichnogo univer-sytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii 10. Problemy hramatyky i leksykolohii ukrainskoi movy : zb. nauk prats. – K. : NPU imeni M.P. Drahomanova, 2006. – Vyp. 2. – S. 6 – 11.
10. Kostusiak N.M. Katehoriia stupeniv porivniannia u hramatychnii systemi ukrainskoi movy : dys. kand. filol. nauk : 10.02.01 / Kostusiak Nataliia Mykolaivna. – K., 1998. – 228 s.
11. Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfolohiia / [za zah. red. I.K. Bilodida]. – K. : Nauk. dumka, 1969.
12. Khrystianinova R.O. Formalno-hramatychna i semantyko-syntaksychna typolohiia skladnopidriadnykh rechen : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia dokt. filol. nauk : spets. 10.02.01 “Ukrainska mova” / R.O. Khrystianinova. – K., 2013. – 36 s.

The article analyzes the primary or specialized formal-syntactic functions of comparative and superlative quality adverbs. The zones of syntactic functioning of the forms of comparison of quality adverbs are described.

Keywords: quality adverbs, comparative, supralative, initial formal-syntactic functions.

УДК 81(075.8)

Кравець Л.В.

ДИНАМІКА МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ОСВІТНІЙ СФЕРІ

У статті схарактеризовано мовну комунікацію в українській освітній сфері як неперервний процес та з'ясовано його детермінанти. Акцентовано вплив комунікаційних технологій на мовне спілкування. Доведено, що мовна комунікація в українській освітній сфері перебувала під впливом різних релігійних і соціальних чинників, залежала від тієї чи тієї освітньої моделі.

Ключові слова: мовна комунікація, українська освітня сфера, моделі спілкування, мовленнєва взаємодія, комп'ютерні технології.

Вияв етноспецифіки мовної комунікації, з'ясування причин та умов її формування, зокрема, з метою мінімізації бар'єрів міжкультурного спілкування, набуває особливого значення в умовах глобалізації й євроінтеграції. Спілкування в освітній сфері (насамперед між педагогом і учнем / студентом) відбиває епістемічні норми, світоглядні засади, ментальні моделі, морально-етичні принципи, ціннісні орієнтації того чи того етносу. Воно стабільне й динамічне водночас; продумане, структуроване й вільне, безпосереднє; позначене впливом традиції й відкрите до змін. Моделі спілкування, сформовані в освітній сфері, стають визначальними в інших сферах суспільного життя дорослої людини. Тому їх вивчення важливе в педагогічному аспекті для вироблення комунікативних навичок, розвитку критичного мислення та навичок взаємодії в процесі підготовки учнів і студентів до подальшої суспільної діяльності. Дослідження мовної комунікації в українській освітній сфері актуальне також в лінгвістичному аспекті і пов'язане з інтенсивним розвитком комунікативної лінгвістики, високою зацікавленістю вчених специфікою живого розмовного мовлення.

Мета статті – схарактеризувати мовну комунікацію в українській освітній сфері як неперервний історичний процес та з'ясувати його детермінанти.

Моделі спілкування в освітній сфері формуються на основі національних традицій та постійно змінюються залежно від соціально-економічних і культурних умов. Мовна